

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат психологічних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0003-0040-2010>

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ
ЗА ЧАСІВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ
НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ**

Ступінь демократичності та цивілізованості суспільства визначається, зокрема, його ставленням до жінок та їхніх прав. Формування ефективної політики рівності між жінками та чоловіками є однією з основних умов побудови справді демократичного суспільства [5].

Гендерна нерівність між чоловіками та жінками залишається однією з найпоширеніших форм соціальної нерівності. Навіть у сучасному світі статус жінки часто має певні обмеження порівняно зі статусом чоловіка в різних сферах соціального життя.

Термін «гендер» означає не лише біологічну стать, а й соціальне явище, яке формується під впливом суспільства. Біологічна стать набуває гендерного статусу через соціальні практики, такі як надання імені, вибір одягу та використання інших гендерних маркерів.

Отже, бути чоловіком чи жінкою – це не просто мати відповідну анатомічну будову. Суспільство встановлює певні очікування щодо поведінки, зовнішнього вигляду та соціальних ролей, які мають відповідати прийнятим у ньому нормам [3, с. 12].

Гендерний підхід до аналізу культурного життя суспільства дозволяє виявити гендерну асиметрію. Замість уявної рівності чоловічої та жіночої реальностей у сучасній культурі можна помітити чітко виражені ієрархічні структури. Усі аспекти, що визначаються як «чоловічі», зазвичай знаходяться в центрі суспільної уваги та сприймаються як домінуючі, тоді як «жіночі» часто маргіналізуються або розглядаються як вторинні. Чоловік символізує універсальність та виконує найважливішу функцію орієнтації та творчого осмислення світу, тоді як жінці традиційно приписується сфера емоційності та інтуїції.

Таким чином, суспільні норми здавна формувалися на основі чоловічих пріоритетів, що змушувало жінок адаптуватися до них. Однією з ключових основ дискримінації жінок є закріплення гендерних ролей, які визначають очікувані моделі поведінки для чоловіків і жінок у суспільстві.

Механізмом, що забезпечує закріплення та передачу гендерних ролей із покоління в покоління, є гендерні стереотипи. Вони формують соціальні очікування щодо поведінки та можливостей людини залежно від її статі, що, у свою чергу, сприяє збереженню традиційних уявлень про гендерні ролі.

Виокремлюють три основні групи гендерних стереотипів.

Перша група – це стереотипи мужності та жіночності. Вони формують нормативні уявлення про те, якими мають бути чоловіки та жінки, які риси їм властиві. Чоловікові традиційно приписується активність, раціональність, творче начало, а жінці – пасивність, емоційність, репродуктивна функція. Чоловіче зазвичай асоціюється з домінуванням та силою, тоді як жіноче – з м'якістю та підлеглим становищем. Ці стереотипи також впливають на сприйняття чоловіків як більш компетентних, а жінок – менш здібних у певних сферах.

Друга група гендерних стереотипів закріплює сімейні та професійні ролі відповідно до статі. У суспільстві існує уявлення, що кожна людина має відповідати певному набору очікуваних моделей поведінки. Для жінок першочерговими вважаються сімейні ролі (матері, дружини, виховательки), тоді як чоловіки повинні досягати успіху в професійній сфері. Стереотипне сприйняття успішності також різниться: досягнення чоловіка оцінюються за його кар'єрою та статусом, тоді як успіх жінки – за наявністю сім'ї та дітей.

Третя група стосується розподілу праці. У межах традиційних уявлень жінкам приписується роль у так званій експресивній сфері (догляд за дітьми, хатня робота, соціальна підтримка), тоді як чоловіки повинні займатися інструментальною сферою (управління,

виробнича діяльність, наука, техніка). Ця концепція підкріплює уявлення про «природну» відповідність певних видів діяльності до біологічної статі [2, с. 22].

Гендерні стереотипи визначають, якими мають бути чоловіки та жінки, які характеристики вони повинні мати, а також яких норм і правил слід дотримуватися представникам певної статі. Проте ці стереотипні уявлення обмежують як жінок, так і чоловіків, створюючи психологічну напруженість. Якщо людина не погоджується з образом, який їй нав'язує суспільство, вона ризикує зіткнутися з осудом і відчуженням. У таких умовах люди нерідко змушені слідувати нав'язаним моделям поведінки, навіть якщо це суперечить їхнім переконанням та природним нахилам, що можна розглядати як форму соціального насильства.

В останні роки світові події, зокрема збройні конфлікти, суттєво вплинули на питання гендерної рівності. Традиційні уявлення про ролі чоловіків і жінок зазнали значних трансформацій. Якщо раніше жінка асоціювалася переважно з образом берегині домашнього вогнища, то сьогодні вона все частіше виступає в ролі фізичної захисниці. У сучасних умовах жінки нарівні з чоловіками беруть участь у військових діях, виконують бойові завдання, надають медичну та психологічну допомогу. Крім того, вони активно опановують професії, які традиційно вважалися «чоловічими», зокрема працюють у технічних сферах, керують важкою технікою, займаються підприємництвом та беруть участь у виконанні небезпечних видів робіт [4, с. 112].

Таким чином, соціальні зміни сприяють руйнуванню традиційних гендерних стереотипів та утвердженню принципів рівності, що відкриває перед жінками і чоловіками нові можливості для самореалізації.

Гендерні ролі виявляються в тому, що в критичних ситуаціях, за відсутності чоловіків, багато жінок взяли на себе відповідальність за забезпечення життєдіяльності родин, адаптації членів сімей до нових умов, а також підтримки суспільства в умовах воєнного часу [1, с. 283].

Отже, російсько-українська війна не лише вплинула на трансформацію суспільства, а й змінила усталені гендерні стереотипи, які базувалися на глибоко вкорінених патріархальних уявленнях про розподіл ролей між чоловіками та жінками. Незважаючи на ці зміни, у сфері гендерної політики залишається чимало проблем, що потребують подальшого дослідження та детального аналізу.

1. Вихор С., Топоренко О. Шляхи інтеграції жінки у Збройні Сили України: педагогічний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 282–284.

2. Дашковська О. Р. Принцип гендерної рівності: поняття, витоки і роль на сучасному етапі розвитку суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. Вип. № 5. С. 20–23.

3. Кротиков В.П. Особливості гендерних процесів у Збройних Силах України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 6 (31). С. 317–322.

4. Мірошниченко В. Рівні можливості гендерної політики. *Права людини та гендерна рівність під час воєнних дій на території України : зб. тез доп. учасників наукового форуму* (м. Львів, 17 черв. 2022 р.). Львів : ЛДУВС, 2022. С. 111–113.

5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.